

FÜGGELËK

Merre járt Odüsszeusz és hol van Ithaka szigete?

Az Odüsszeusz kalandjairól szóló elbeszélések abban az időben alakultak ki, amikor a görögök már tengertjáró, hajós, kereskedő néppé lettek. A görögök hazájának, a Balkán félsziget déli részének tengerpartja rendkívül jól tagozott; sok itt az öböl, tengerbenyúló félsziget és sziget. Szinte azt mondhatnánk: a táj maga csábítja az embert hajózásra. Nem esoda tehát, hogy a görögök már nagyon korán tengeri hajózásra adták magukat, kereskedő nép lettek.

Az a hajós pedig, aki bejárta a messze idegen földet, sok mindent lát, tapasztal, átél — olyasmit is, amiben otthon tilve sohasem lehetne része. Visszatérve aztán hazájába, szívesen mesélget távoli élményeiről. Az otthon maradtoktól csodálkozva hallanak tőle olyan dolgokról, amikre ők maguktól sohasem gondoltak volna. A messze földet bejárt vándor pedig szívesen nagytíja, színezgeti előtűnik az élményeit, sokszor elmond olyasmit is, aminek a fele sem igaz. Az ilyen kitalált vagy félig-kitalált történeteket — ha nagyon érdekesek — átveszik tőlük a többiek, szájról szájra adogatják, tovább színezgetik, míg aztán az eredeti történet olyan tarka, érdekes formát ölt, hogy gyakran bizony már a gazdája se ismerne rá benne valóságos élményére.

Bizonyára így keletkezett az Odüsszeusz-kalandok nagy része. Kezdetben nem is úgy mesélgették ezeket mint *egy* embernek, egyetlenegy tengertjáró utazónak az élményeit. Sokkal valószínűbb az, hogy ezeknek a történeteknek nagy részét akár-melyik világotjáró vándor a magáénak vallhatta, ha valami érdekeset, nagyot akart mondani mesére szomjas hallgatónak. (Háry János kalandjait is sokan a magukénak érezték.)

Mindaddig, amíg csak kevesen járták a tengert, az ilyen világotjáró vándorok elbeszélései könnyen hiteltre találtak. A mesélőnek még csak azt sem kellett pontosan megmondania, hol és merre járt tulajdonképpen. Hiszen azok, akik elbeszéléseit hallgatták, úgysem ismerték azokat a távoli vidékeket. Megelégedtek azzal is, ha a mesélő csak annyit mondott: „messze a ködös távolban”, „Óriásország partján”, „a nagy világotfolyam, az Ókeanosz szélén”, vagy: „a tenger kellős közepén”, „ott, ahol a tenger köldöke fekszik”, „túl a fűrjek országán”, „ott, ahol a Nap megfordítja szekerét” stb. Ezek a helymegjelölések önmagukban is mutatják, hogy nem a valóságos földrajzban, hanem a mesék világában járunk.

Némileg megváltozott a helyzet akkor, amikor a tengeri utasok, vándorok kalandos élményeit kezdték *egy* embernél, Odüsszeuszsnak a nevéhez fűzni. Ebben az időben a görögök már különben is elég jól ismerték a Földközi-tenger egész vidékét. Még aztán — Odüsszeuszról lévén szó — tudták azt is, hogy ennek a világotjáró vándornak az útja valamiképpen *Trója* és *Ithaka* közé esett. Hiszen Odüsszeusz Trójából tért vissza hazájába, Ithaka szigetére. Már pedig Trója az ókori görögök számára pontosan meghatározható földrajzi hely volt. (Ne felejtjük el, hogy Trója romjai akkor még nem voltak a föld felszíne alatt. A görögök — pár száz évvel Trója pusztulása után — Schliemann nélkül is pontosan tudták, hol feküdt Trója.) Ugyanilyen pontosan meghatározható földrajzi hely volt Ithaka szigete is. Hiszen volt egy ilyen nevű sziget a későbbi ókorban; ma ennek a szigetnek *Thiaki* a neve.

Odüsszeusz kalandjainak tehát valamiképpen Trója és Ithaka közé kellett esniük. De hát a tengeri távolság Trója és Ithaka között egyáltalán nem olyan nagy! Még az ókori kezdetleges hajózási viszonyok között is meg lehetett tenni ezt az utat pár nap vagy legfeljebb pár hét alatt. Hol járt akkor Odüsszeusz tíz esztendőig? — kérdezték az ókorban azok, akik mindenanron szertették volna valóságos földrajzi helyekhez kapcsolni Odüsszeusz mesekalandjait. — A válasz erre a kérdésre elég egyszerű volt.

Odüsszeusz maga is többször megemlíti Homérosz művében, hogy *elkezdte* tengeri útján. Nyilván olyan helyeket is bejárt tehát, amelyek egyáltalán nem esnek a Trója és Ithaka közötti tengeri útvonalba.

Ezzel az elmélettel sikerült egyeseknek már az ókorban elég pontosan megmutatni a térképen, merre járhatott kalandos útja során Odüsszeusz. *Thuriniaké* szigetét pl., ahol a mese szerint a Napisten marháit legelték, azonosították *Szicília* szigetével, *Kirké* hazáját Itáliában a *Circeji* hegyfokkal, a *Szküllá* és *Kharybdisz* pedig az egyik *szicíliai tengerszorosban* kereszték. Még azt is meg tudták mutatni, melyik volt a fajakok szigete: az ókori *Kerkira*, a mai *Korfu* ez, hiszen ennek hajózásról híres lakói az ókorban a fajakok utódainak tartották magukat. Csakugyan, a távolság Kórfu és Ithaka között nem olyan túlságosan nagy. Elképzelhető, hogy ezt az utat a fajakok hajói egy éjszaka megtették Odüsszeusszal.

De bármilyen érdekesek is ezek az ókori kísérletek Odüsszeusz útjának meghatározására a térképen, ne felejtjük el, hogy jelentőségük csak annyi: ezek mutatják, hogyan gondolkozott a későbbi ókor az Odüsszeusz-kalandokról. Sokan tudták azonban már az ókorban is, hogy igazában nem olyan mesék ezek, amelyeknek színhelyét a térképen megkereshetnék. Az egyik híres ókori földrajztudós, Eratoszthenész pl., amikor azt kérdezték tőle, vajon tudja-e, hol van a szelek királyának, Ajolosznak az úszó szigete, azt felelte: „Megmondom, ha előbb idehozzátok azt az ügyes mestereimbort, aki tömlőt varrt Ajolosznak a kilenc éves marha bőréből, hogy belerakja a szeleket!”

Bár csakugyan nem lehet az Odüsszeusz-kalandok legnagyobb részét valóságos földrajzi helyekhez kapcsolni, mégse feleldekezünk meg arról sem, hogy ezekből a kalandokból itt-ott azért csak kiolvasható a régi görögöknek egy-egy érdekes földrajzi ismerete. Amikor pl. a laisztrügonoknál járt Odüsszeusz, azt olvasnuk, hogy ezen a vidéken rendkívül rövid az éjszaka, sőt az éjszaka éppen olyan világos, mint a nappal. Ez a különös megjegyzés mintha a rövid sarkvidéki éjszakák ismeretére vallana.

Lehet, hogy a görögök csakugyan tudták már ebben az időben: van egy hely a földön, ahol — legalábbis az esztendő egy részében — nincs különbség nappal és éjszaka között.

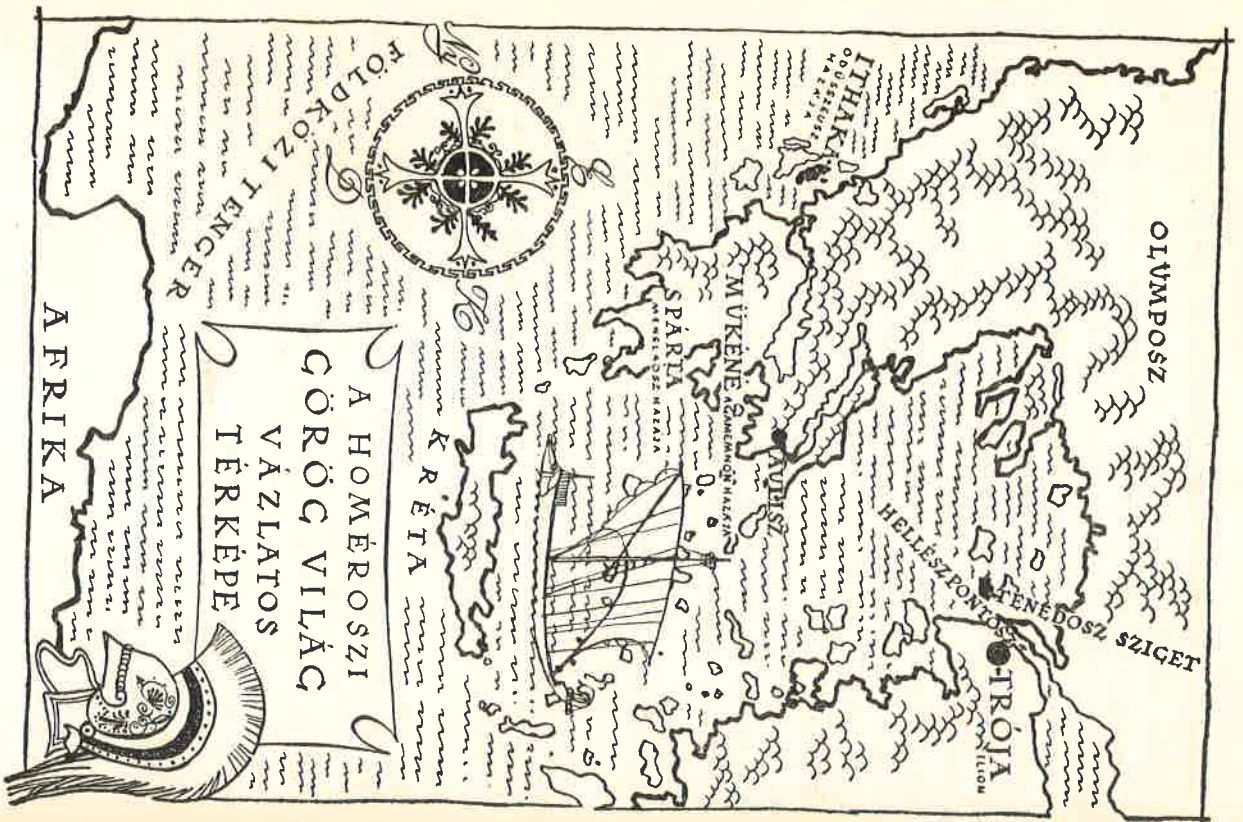
Az Odüsszeusz-történetek színhelyének pontos földrajzi megállapítása egy szempontból foglalkoztatta a modern régészet tudományát is. Schliemann Henrik, aki kiásta Trója romjait és Agamemnón király sírját kereste Mikénében, meg akarta találni Odüsszeusz palotáját is Ithaka szigetén. Sőt, mielőtt egyáltalán Kisázsziába ment volna Schliemann, hogy Tróját keresse, legelőször Ithaka szigetén kísérletezett, Odüsszeusz palotájának a romjait kutatta. Érdekesen mondja el maga Schliemann ezt az első kísérletét.

1868-ban egy forró júliusi napon érkezett *Thiaki* szigetére, amelyet az ókor későbbi századaiban Ithakának neveztek. Van ezen a szigeten egy hegy és a hegy tetején egy bástyafal-maradvány, amelyről a népi monda azt tartotta, hogy az Odüsszeusz-palotájának a romja. Érkezése után való napon kora hajnalban fölkereste Schliemann ezt a helyet négy munkással és rögtön ásatni kezdett. Előbb mindenütt gyökereztől kitépette a bozótot, hogy áttekinthető legyen a terep. Mint ő maga írja, azon a helyen kezdtek ásni, ahol sejtése szerint annak a bizonyos olajfának kellett állnia, amelyhez Odüsszeusz — palotájának építéskor — az ágyát ácsolta (lásd „Pénélopé fölsimeri Odüsszeuszt” című elbeszélésünket). Egyelőre itt semmit se találtak. Később, nem messze ettől a helytől egy épületmaradványra bukkantak. De hamarosan megállapították, hogy ez a homéroszi kornál jóval későbbi időből, az ún. római korból származik. Majd csakugyan találtak még később egy szép görög-vázát is, emberi csont- és hamu-maradványokkal. Ezt azonban szerencsétlenségükre összetörte a csákányuk. Schliemann rögtön arra gondolt: hátha éppen ebben az urnában voltak eltemetve Odüsszeusznak vagy Pénélopénak, vagy talán egyik utódjuknak a hamvai. — Schliemann ezen a szigeten mindenütt Odüsszeusz nyomait kereste; meg akarta találni nemcsak Odüsszeusz palotáját, Eumajosz kunyhóját és Láertész tanyáját, hanem még azt a helyet is, ahol

a hazatérő Odüsszeusz megpillantotta kedves öreg kutyáját, Argoszt.

Természetesen ez a kísérlet korántsem vezethetett olyan meglepő eredményre, mint később Schliemann ásatásai Trója területén. Hiszen még az sem bizonyos, hogy az Odüsszeja költője, amikor leírta hősének hazáját, Ithaka szigetét, csakugyan arra a szigetre gondolt-e, amelyet pár száz évvel később magunk az ókori görögök Ithakának neveztek, és amelynek mai neve: *Thiaki*. Figyelmesen olvasó tudósok megállapították, hogy Homérosz leírása Ithakáról sehogy sem illik rá pontosan az Ithaka nevű szigetre. Éppen Schliemann egyik munkatársa, a híres régész, Dörpfeld állapította meg később, hogy az a leírás, amelyet Homérosznál Ithakáról olvashatunk, sokkal jobban ráillik az ókorban *Leukász* néven ismert szigetre. Volt ugyanis Görögországban a homéroszi kort követő időben egy népvándorlás (az ún. dór vándorlás), és ez a népvándorlás sok olyan törzset sodort délbre, amelyek eredetileg északabra laktak. Így történthetett ez a régi Ithaka sziget lakóival is. A rájuk zúduló népvándorlás elől ezeknek is egy délbre szigetre kellett költözniök; de közben vitték magukkal régebbi hazájuk nevét és az új szigetet ugyanúgy Ithakának nevezték el, mint ahogy ez volt a neve régebbi otthonuknak. Ezt az újabb szigetet ismerte *Ithaka* néven a későbbi kor, és ez a mai *Thiaki*. A régebbi, homéroszi Ithaka szigetnek viszont újabb nevet adtak az újonnan jött bevándorlók; ezt ismerték az ókorban később *Leukász* néven. Ha tehát azt a szigetet keressük, amelynek képe a költő szemé előtt lebegett, amikor Odüsszeusz hazájáról beszélt, nem a későbbi Ithakát — azt, ahol Schliemann járt! —, hanem a *Leukász* néven ismert szigetet kell kutatnunk.

Így állapította meg ezt Schliemann munkatársa, Dörpfeld régész.

NÉVMTATÓ

Ebben a kötetben minden görög nevet úgy írtunk, ahogy a magyar olvasási szabályok szerint ejtenünk kell őket. Egyik-másik nevet a hasonló tárgyú magyaryelvű munkákban latinos formájában találjuk, pl. nem *Akhilleusz*, hanem *Achilleus* vagy *Achilles*. Az ilyen legismertebb eseteket a névmutató névmutatóra egyáltalán nem lesz szükségünk. A szöveg maga mindig tájékoztat a név viselőjéről is. Ha mégis megakadnánk valamelyik névvel, kisegít a *Névmutató*, amely néha többet is mond, mint az egyes elbeszélések szövege.

Adrésztoosz trójai harcos, akit a görög Meneláosz élve elfog, testvére, Agamemnón király pedig megöl. *Adrésztoosz* a görögök számára *beszélő név* volt, mint ahogy *beszélő név* pl. a mi számunkra: *Gyűző*. *Adrésztoosz* ti. azt jelenti: *aki nem tud elfutni*, vagy: *aki elől nem lehet elfutni*. A mondából több olyan *Adrésztooszt* ismerünk, aki nem tudott elfutni a sorsa elől. Más mondákban viszont a halál istenét hívják *Adrésztoosznak*, aki elől nem fut-hat el az ember.

Ajroditté vagy latinosan: *Venus* (olvasd: *Vannusz* és nem *Vánusz!*) A szépség istennője, Trója pártfogója, Ainejász édesanyja.

Agamemnón Mikéné királya, a Trója ellen harcoló görög sereg fővezére. *Ainejász* latinosan: *Aeneas* (olvasd: *Enéasz*), trójai harcos, Ankhiszész és ládjával, kísérelve elmenekült és — a későbbi római monda szerint — Itáliába került. A rómaiak ugyanis az elpusztult Trója örököseinek tartották magukat. Ainejász útjáról és itáliai harcairól szól a római költőnek, *Vergiliusnak* a hősköteménye (eposzai), az *Aeneis*.

athitopszok vagy *aitiokok* (latinosan: *aitiokok*). A világ végén élő, mesebeli bolog és jámbor nép, akikhez az istenek is eljárnak hosszú, többnapos lakomákra. A név maga „fekete arcut” (négert, szerecsent) jelent. *Abesszinia* egyik neve ma is: *Aethiopia*.

Ajákosz vagy latinosan: *Aeneas* (olvasd: *Éákusz*), görög hős, aki a monda szerint részt vett Trója építésében. Ő is azok közé tartozott, akiknek Láomédon király nem fizette meg a bérét. *Ajákosz* fia volt *Péllusz*, unokája *Akhilleusz*.

Ájász vagy: *Ájász*, latinosan: *Aias*. Két görög hős neve. Mind a kettő részt vett Trója ostromában. Az egyik közölték a „megyöbök Ájász”, Akhilleusz után a legvirétebb görög harcos volt. Akhilleusz halála után öngyilkos lett. — A „kisebbit Ájász” hazatérésekor a tengeren Athéné istennő, illetőleg Poseidón fullasztotta vízbe.

Ájlosz latinosan: *Aeolus* (olvassd: *Éolusz*) a mese szerint a szelek királya, aki egy üszó szigeten él.

Akhilleusz latinosan: *Achilleus* vagy *Achilles*, de lehet *Achilleus* és *Achilles* is. Mi ebben a könyvben mindig következetesen *Achilleusz* trunok, csak az „Akhilleusz-sarkot” trunok másképp, mert ezt mindenki így mondja (tehát nem a-val!) — Péleusz és Thetisz istennő fia, a legvirétebb görög; az ő haragjáról szól Homérosz „Íliász” c. hőskölteménye.

Alkinoosz a fajakok királya, Nauszika édesapja.

Althaja a kalüdoni vadászathoz szereplő Olimeusz felesége és Meleagrosz édesanyja.

alvilág (Hádész) görög hit szerint a halottak birodalma. Folyója a hideg Szüksz. Az alvilág fejedelme Hádész, királynöje Persefóné.

ambroszia a halhatatlanság eledelje, az istenek tápláléka. Az ambroszia csodás illattal egy virággillat sem versenyezhet. Az ambroszia görög hit szerint megalkadályoz minden romlást. Ezért kemik be az istenek annak a holttestét, akit meg akarnak örízni a romlástól, ambrosziával. Úgy látszik, még az istenek halhatatlan lovai is ambrosziát esznek. De ambrosziának nevezi Homérosz még a legfőbb istenek, Zeusznak a firtjeit, sőt az éjszakát is.

Androgeosz egy görög hős neve.

Andromakhé a trójai Hektór felesége.

Ankhiszész a trójai Ainejász édesapja. Fiával és unokájával elmennékül az égő Trójából, de ezután, mielőtt Ainejász még eljutna Itáliába, Ankhiszész meghal.

Anténór az a trójai vén, aki a monda szerint becsuletesen ki akart békülni a görögökkel. Kezdetben Anténór azt követelte, hogy adják vissza Menelaosznak az elrabolt Helenát és a kincseket.

Antifátész az emberévő óriás házstrigonok fejedelme.

Ankhiszész Odüsszeusz édesapja, Laertiész felesége.

Apollón vagy kettős néven: *Poliosz Apollón*, az ezüstítiás, messzenyúló isten, akinek nyíli mindig céiba találunk. Trója védő istene. Adomány a tisztálkítás és néha a jóslás.

Árész a habortri kegyetlen istene.

Árélé Alkinoosznak, a fajakok királyának a felesége, Nauszika édesanyja. **Áriadné** Minosz kréai királynak a leánya. Homérosz szerint Daidalosz, a híres görög építőmester készített egy gyönyörű táncteret a szépfürtű Ariadnának.

Argosz (1.) a Peloponnészosz félsziget régi görög városa. A trójai háború korában a görögöket is gyakran csak egyszerűen argosziaknak nevezték. Homérosz a „görög Helenát” néha „argoszi Helenának” nevezi.

Argosz (2.) Odüsszeusz öreg kutyájának a neve.

Artemisz az erdő és vadak istennője.

Aszkániosz Ainejász, trójai hős és Kreusza fia. (Vergilius római költő szerint Aszkánioszt más néven: *Julus*nak hívták.)

Aztánaksz „a város ura”. Hektór kisfiát hívták így kedveskedve a trójaiak. Igazi neve *Szkamandriosz* volt, a *Szkamandrosz* nevű trójai folyóról.

Athéné vagy *Pallász Athéné* (latin néven: *Minerva*) a legfőbb istenek, Zeusznak „bagolyszemű leánya”. A monda szerint Athéné teljes fegyverzetben pattant ki magának Zeusz istennek a fejéből. Ő volt a bölcsesség és a józan ész istennője, az eszes és ravasz Odüsszeusz pártfogója.

Átreusz Agamemnonnak és testvérének, Meneliosznak az apja.

Aulisz az a kikötőváros, ahonnan a monda szerint a görög hajók elindultak Trója ostromára. Auliszban áldozták föl Agamemnon leányát, Hípenéjét.

Bellerofón vagy: *Bellerofontész*; Glaukosz trójai hősnek görög származástu nagypapja, akit Iuklia királya kezdetben meg akar öletni, de amikor látja, hogy Bellerofont az istenek kedvelik, neki adja leányát és fele királyiágságot. **Briszéisz** Akhilleusz rabnője, akit Agamemnon király bosszúból elvesz tőle; ezért haragszik meg Akhilleusz Agamemnonra és a görögökre.

Bunarbasi felett levő dombon állott Trója vára. Itt kereste előbb Schliemann is Tróját, csak később kezdett ásni a Hiszaniik dombon.

Csiblak török falu a Hiszaniik-domb közelében. Itt laktott Schliemann és felesége ásatásainak első időszakában.

Daidalosz latinosan: *Daedalus* (olvassd: *Dédalusz*). A monda szerint híres görög építőmester. Homérosz szerint gyönyörű táncteret épített Krétea szigetén Minosz király leányának, a szépfürtű Ariadának. — Egy másik monda szerint Daidalosz építette ugyancsak Krétea szigetén Minosz király parancsára a híres *labirinthoszt* (labirintust, útvesztőt), egy olyan palotát, amelyből soha többé nem talált ki az, aki belépett a kapuján. — A monda szerint Daidalosz szárnyat is készített magának és fiának, *Ikarosznak*, úgy repült el vele Krétea szigetről.

Déifobosz Priamosz, trójai király egyik fia, Hektór testvére. Ő szerette legjobban Hektór a testvérei közül.

Démétér a Földanya istennő. — A kifejtésnél vigyázzunk a három é (nem el) hangra. Egyébként a mi „Demeter” nevünk is ennek az istennőnek a nevéből származik.

Démódokosz valk lantos, aki a fajakok királyának, Alkinoosznak a palotájában a lakoma után Odüsszeusz hőstetteiről énekel.

Díomédész görög hős, Tüdeusz fia.

Dioné Afrodité istennő édesanyja.

Dionüszosz a bor és mámor istene, akit ellenségei üldöztek, sőt az egyik monda szerint szét is téptek, de Dionüszosz díjszületett, föltámadt halálából. — Ennek az istennek a nevéből származik a *Dionüsziosz* („a Dionüszosz védelme alatt álló ember”) görög név és ennek magyar formája, a *Dána*.
Doliosz Odüsszeusz házának öreg szolgája, aki Penelopéval került Odüsszeuszhoz.

Dörpeld német régész. Schliemann-nak, Trója kincsőjának munkatársa.
Éidotea tengeri istennő, az igazszavú tengeri vénnek, Próteusznak a leánya. Lásd „Menelósz és a foka-isten” c. elbeszélésünket.

Elplénór Odüsszeusz legifjabb bajtársa, aki Kirhé szigetén szörményhált.
Élüzszion *mezeje* görög hit szerint a világ végén a holdgölg földje. Ide kerülnek Homérosz szerint azok a kiválasztottak, akik nem halnak meg soha. A görög alvilág, a Hádész az, amit a későbbi hit „pokolnak”, az Élizsion pedig, amit „paradisomnak” nevez. Az Élizsion manapság latinosan (holytelen kiejtéssel) „Eliziumnak” (Elysium) is mondják.

Epejosz az a görög, aki Odüsszeusz tanácsára a trójai falovat építette.
Eratoosztihenész híres görög földrajztudós, az időszámításunk előtti III. században.

Erriész a vizsály istennője. Az *erisz* szó görögül vizsályt, olvaskodást jelent. Még ma is beszélünk „Erisz almájáról”, erre vonatkozólag lásd e kötet legelső elbeszélését.

Umájosz Odüsszeusz derék kondása, akit Homérosz gyakran „isteni kondásnak” nevez.

Eurükleja Odüsszeusz házának öreg szolgálója. Ő volt Odüsszeusznak, de később fiának, Télémakhosznak is a dajkája.

Eurálokhosz Odüsszeusz egyik bajtársa. Az ő biztatására ették meg Odüsszeusz társai a Napisten teheneit.

Eurünomé a kanyargó Ókeanosz leánya. Thetisz istennővel együtt ő mentette meg gyermekkorában az égből ledobott sánta és torzszülött Héfaisztosz istent.

fajdákok mesebeli hajós nép, amelyik pártfogásába veszi a szerencsétlenül járt tengeri utast és visszaviszi hazájába.

Foibosz Apollón isten másik neve. Régi görög magyarázat szerint a *Foibosz* név „tisztát, régyogót” jelent.

foinik vagy: *foiniksz*, latinosan: *foiniciai*, tengerifjaro kereskedő nép az ókorban. A *foiniksz* szó „vöröset” vagy talán: „vöröshajút” jelent. — A foinikok voltak egyébként a bitborfestekek feltalálói, és ezért könnyen meglehet az is, hogy a *foinik* név csak utólag kapta a „vörös” jelentést.

Foinikia (Foinicia) a foinikok hazája a kisázsiai tengerparton, főleg *Türözsz*, *Szidon* és *Biblosz* városai. Ma ez a terület Izrael, Libanon és Szíria tengerparti része.

Foiniksz Akhilleusz öreg nevelője.

Frigia Trójával határos kisázsiai terület; lakói — a frigek — Trója szövetségesei.

Glaukossz trójai harcos, a görög származású Bellerofón unokája, a Tróját támogató lükiaiak vezére.

Hádész, „a láthatatlan”, a halottak birodalmának, az alvilágnak a fejedelme. A legfőbb istennek, Zeusznak és Poszeidónnak, a tenger istennek a testvére. — A görögök nemcsak az alvilág istenét, hanem magát az alvilágot is *Hádész*nek nevezték.

Hélfaisztosz a sánta és torzszülött kovács-isten. Lásd *Babios Mikály* „Hóphaisztosz” c. versét is.

Hekabé vagy latinosan: *Hecuba* (olvassd: *Hekuba*), Priamosz trójai királynak a felesége, Haktór és Parisz édesanyja. — Ma is sokszor idézik e mondást: *Minek Hecuba?* Ez a mondás nem görög eredetű. Shakespeare „Hamlet” c. drámájából származik. Arany János fordításában e részlet így hangzik: „Mi néki Hecuba, s ő Hecubanak, hogy megsirassa?” — Hamlet királyfi ugyanis színielőadásra készülvén, Trója pusztulásáról szavaltat egy részletet a színesszel. A színessz nagy lelkesedéssel, egészen beleszápadva beszél a szerencsétlen Hecubáról, pedig hát a valóságban neki semmi köze sincs Hecubához. Ezért kérdezi csodálkozva Hamlet az előbbi szavakat.

Hektór a legvitézebb trójai, a város védője. Homérosz gyakran „sisakos” vagy „sisakrázó” Hektórnak nevezi.

Helena Menelósz spártai király felesége, akit elrabolt a trójai Parisz; miatta folyt a trójai háború. — Helena Tündarusz királynak és Léának, vagy egy másik monda szerint Zeusz istennek és Léának volt a leánya. Nővére, Klitáimnésztra, Menelósz testvérének, Agamemnon királynak lett a felesége.

Helénosz Priamosz trójai király jóstelhetőségű fia.

Héliosz a nap és a Napisten görög neve.

Hellészpontosz „Hellé tenger”, ma: a Dardanellák tengerröszor.

Héra a legfőbb istennek, Zeusznak a felesége, a leghatalmasabb istennő. Homérosz „tehénszemű” Hérának nevezi.

Héraklész latinosan: *Hercules*, a görög monda szerint a legnagyobb hős, magának Zeusz istennek a fia. Halála után az istenek közé került. Tőle kapta az újat Fioloktéászt.

Hosztia latinul: *Vesta* (olvassd: *Vesztia*), a háziútzhely istennője. Aki az ő védelme alá menekült, azt nem volt szabad bántani.

Hermész (latin nevén: *Mercurius*, olvassd: *Merkuriusz*) a páztorok és kereskedők mindig útonjáró, hirhordozó istene. Zeusz isten követője; ő vezeti a holtak lelkeit is az alvilágba.

Hiszarlik mai török neve annak a dombnak, amely alól Schliemann kiástta Trója romjait.

Hómérosz az időszámításunk előtti VIII. században, tehát kb. 2700 évvel előttről élt görög költő. Az ő műve az *Iliász* nevű hősköltemény. Az ókorban Hómérosz művének tartották a másik hőskölteményt, az Odüsszeiát is. A mai tudomány az Odüsszeiát valamivel későbbi eredetűnek tartja. — Hómérosz életéről úgyzólván semmit sem tudunk. A hagyomány szerint Hómérosz éppen úgy vak volt, mint az a Démodikosz, aki Odüsszeusz hőseitől énekel a fajakok királyánál.

Ida magas és forrásokban, erdőben, vadban gazdag hegység, amely Trügia felől ereszkedik alá a trójai síkra. Erről a hegyről nézte Zeusz isten a trójaiak és görögök csatáját.

Ifigeneia Agamemnón mükénéi király leánya, akit a görögök Aulisban, indulásuk előtt feláldoznak Artemisz istennőnek. — A monda szerint Artemisz az utolsó percben mégis megmentette Ifigeneiát és elragadta magával.

Ikhórosz az istenek vére.

Iliász az Ilionról, vagy más néven: Trójáról szóló hősköltemény. Hómérosz műve. Valójában az Iliász nem mondja el az egész trójai háborút, csak annak egy részletét, Akhilleusz haragját.

Ilion Trója várának másik neve.

Ilios király Ilion (Trója) várának az alapítója. Ő kapta az égből Pallász Athéné istennő szent szobrát, a Palladiont, amely bevehetetlenül tette a várat mindaddig, amíg el nem rabolták.

Inó tengeni istennő, aki osodatevő fátylával megmenti a hajótörött Odüsszeusz.

Irisz a szivárvány istennője, Zeusz isten köveke. (Az orvosok manapság a szem szivárványhártyáját nevezik *irisznek*!)

Irosz egy ithakai koldus gúnyneve, akit a kéték ugyanúgy küldözgetnek üzenettel ide vagy amoda, mint Zeusz isten Íriszt.

Izmarosz a kikonok városa, amelyet Trója ostroma után Odüsszeusz feladul és kirabol.

Ithaka szigete Odüsszeusz hazája. A későbbi ókorban is volt egy Ithaka nevű sziget; ma ennek *Thiaké* a neve. Sokáig ezt tartották Odüsszeusz Ithakájának. Dörpfeld régész ezzel szemben azt igyekezett bizonyítani, hogy Odüsszeusz Ithakája az a sziget volt, amelyet később *Lemakosz* neveztek el.

Kalkhedasz a görög tábor jösa. Az ő tanácsára áldozták fel a görögök Ifigeneiát, Agamemnón király leányát Artemisz istennőnek.

Kalüdn régi város Közép-Görögországban. Somszédágában fekvő a másik város: *Pleurón*. Kalüdn lakói az atiólok. A görög hősmonda híres története a *kalüdni vadász*.

Kalüpszó az a görög istennő, akinek szigete a tenger közepén fekszik. Kalüpszó tartotta magánál évekig Odüsszeuszt, azért nem tudott Odüsszeusz

szépsz Trója elfoglalása után egykönnyen hazajutni. *Kalüpszó* neve azt jelenti: „az elrejtő”.

Kasszandrá Priamosz trójai király jöstettségű leánya. Apollón isten megáldotta Kasszandrát azzal, hogy mindig tisztán lássa a jövőndőt, de megverte azzal, hogy igaz jóslatait soha el ne higgyék.

Kebriónész egy trójai harcos, Hektör kocsihajtója.

Kentaurosz mesebeli félig-ember, félig-ló szörny.

Kerkürosz mai nevén *Korfu*; az a görög sziget, amelyet a későbbi ókorban a fajakok szigetével azonosítottak.

Khérisz (latinul: *Gracia*, olvasd: *Grácia*) Héfaisztosz kovács-isten felesége.

Kháribdisz a görög mese szerint egy iszonyatos mély örvény, amely napjában háromszor szíjja magába és háromszor fújja ki magából csaknem az egész tengert.

Khéiron annak a kentaurosznak a neve, aki a monda szerint megajándékozta Akhilleuszt édesapját, Péleuszt egy hatalmas kőrifadárdával, magát Akhilleuszt pedig megfiantotta a gyógyítás tudományára.

Khiméri a háromfejű mesebeli szörnyeteg, amely elől oroszán, hátul kigyó, középről meg kecske. A Khimairát Bellerofón ölte meg.

Khériszész Apollón isten papja, akinek leányát, Khürüsészit Trója ostroma közben a görögök elrabolták.

Khériszész Khürüsész leánya.

Khéronok thákiai népi városukat, Izmaroszt a Trójából hazatérő Odüsszeusz feladta föl.

Kilikia kisázsiai ország, Hektör feleségének, Andromakhénak a hazája. Lakói a *kilikiek*.

Kirkélé a Nap leánya, varázsló asszony.

Leopáttra a kalüdni vadászathban szereplő Meleagrosznak a felesége; az ő keresére hagy föl Meleagrosz a haraggal. Nem azonos a híres egyiptomi királynővel.

Liútaimnéstra Helena nővére, Tündareusz leánya, Agamemnón mükénéi király felesége, aki Trójából hazatérő férjét bosszúból megölette leányának, Ifigenejának a föláldoztatásáért.

Korobosz egy trójai hős neve; lásd a „Trója pusztulása” c. elbeszélést.

Kreusz a trójai Ainejász felesége.

Kréta az európai Görögországtól délre fekvő legnagyobb görög sziget.

Kronosz a Zeusz előtt uralkodó isten-király. Utána három fia: Zeusz, *kükliópsz* tulajdonképpen: „kereszemű”. A görög monda szerint a kükliópszok egyszemű őriások.

Láertész Odüsszeusz édesapja.

Laisztrügonok emberevő őriások.

Ladameia Protésziliásznak a felesége. Protésziliász volt az a görög harcos, aki elsőnek lépett a trójai földre, és utána azonnal hősi halált halt. Ladameia kérésére az istenek megengedték Protésziliásznak, hogy még egyszer visszatérjen az alvilágból három órára, elhúszani feleségétől. Ez után a bűsű után Ladameia követte férjét az alvilágra.

Lókokón Apollon isten papja Trójában. Lásd a „Szón” c. elbeszélést. Lókokón és két fia halálhúsját ábrázolja a „Laocoon-csoport” néven ismert ókori szoborcsoporthoz, amely Rómában 1506-ban került napfényre, s amely ma a vatikáni Belvedereben áll; készült az idősámitásunk előtti III. században.

Lómedón Priamosz trójai király apja, flossz fia; ő építette Trója Pergamon nevű fellegráráit.

Lémnosz a thrák tenger egyike, nem messze Trójától. Ide adja el rabszolgáinak Akhilleusz a trójai Lükáont. — Egy másik monda szerint Lémnosz szigetére tették ki a görögök a megsebesült Fiókktészit.

Leukáón Priamosz trójai király fia, Hektór testvére. Akhilleusz egyszer elfogta Lükáont és eladta rabszolgáinak Lémnosz szigetére. Rokonai később kiváltképpék, de csakhamar újra Akhilleusz kezei közé került, aki ekkor már megölte.

Lükia kisázsiai terület Trója közelében.

Lükómédész Szaktirosz szigetének a királya. Az egyik monda szerint ő rejtette el leányai között Akhilleuszt, hogy ne kelljen Akhilleusznak Trója ellen vonnia.

Makhádón a Tróját ostromló görög tábor orvosa.

Marrón Apollon isten papja a kükönök Iszmarosz nevű városában; Odüsszeusz és társai megkímélték az életét.

Meleagrosz a nagy vadász, a „kaldóni vadászati” főszereplője, Oineusz fia.

Meneláosz Spárta királya. Felesége Helena.

Menoitiosz Patroklosznak, Akhilleusz barátjának az apja.

Mentész Odüsszeusz egyik régi barátja; az ő alakját ölti magára Athéné istennő, amikor meglátogatja Odüsszeusz fiát, Télémachoszt Ithaka szigetén. *Mentór* Odüsszeusz régi íthakai barátja. Az ő képében kíséri el Athéné istennő Télémachoszt Nesziónhoz.

Móira a „Rész”. A Móirák a sorsistennők, latinul: a Párkák (Parcae). Az ő akaratukkal még Zeusz isten sem szállhat szembe.

Muzsák Zeusz leányai, Apollon isten kísértői, a dal, az ének, a tánc és minden művészet istennői.

Mükéné Agememnón király hazája a Peloponnészosz félszigeten. Schliemann a trójai ásatások után Mükénében is ásatott s megtalálta itt a legrégibb görög művelődés emlékeit.

műrmidónok annak a görög törzsenek a neve, amelyet a Trója ellen viselt háborúban Akhilleusz vezetett. A *műrmidón* név *hangját* jelent.

Nauszika a fujákok királyának, Alkinoosznak a leánya.

nektár a halhatatlanság itala; ezt isszák az istenek.

Nereusz tengeri isten, Theisz istennőnek az édesapja; palotája a tenger fenekén van.

Nesztór a Tróját ostromló görög tábor legvénebb és legbölcsebb harcosa. *nimfa* fiadalasszony, az erdőekben, hegyekben és forrásoknál élő kisebb istennők neve.

Odüsszeusz Ikerész fia, a legnagyobb görög; állandó jelzője Homérosz-nál; a toleményes, a furfangos Odüsszeusz.

Odüsszeija vagy *Odüsszija*, az Odüsszeusz kalandjairól szóló hőskötemény; szerzője az ókori hagyomány szerint Homérosz volt.

Oineusz a „kaldóni vadászati” főszereplőjének, Meleagrosznak az apja; ugyanez az Oineusz nagyapja a Trója ellen harcoló Diomédésznek.

Ókédónosz a világot körülölvő nagy víz és ennek istene. Ebből a névből származik a mi „óceán” szavunk is.

Olümposz az olümposzi Zeusz istennek szentelt terület a Peloponnészosz félszigeten. Itt rendezték később minden ótörök esztendő elején az olümposzi játékokat.

Olümposz a legnagyobb görög, hogy, amelynek csúcsait örök hó borítja, a monda szerint ite élnek az istenek.

olümposziak az istenek.

Palamedész az egyik görög vezér, aki a későbbi monda szerint sürgette a kibékülést Trójával.

Palládion Pallász Athéné istennő égből hullott ősrégi szobra. A monda szerint ez a szobor őrizte Trója várát mindaddig, amíg Odüsszeusz el nem rabolta a várból.

Pallász a bagoly szemű Athéné istennő másik neve. Gyakran együtt szerepel a két név: *Pallász Athéné*.

Pandárosz az a trójai harcos, aki Athéné istennő biztatására rálövi nyílát Meneláoszra és ezzel megszöri a trójai—görög fegyverszüneti meggyezést.

Párisz Priamosz trójai király fia, aki elrabolta Spártából Meneláosz görög király feleségét, Helenát és ezzel előidézte a trójai háborút.

Peisizisztratosz Görög hős. Akhilleusz barátja.

Peisizisztratosz Nesztór fia, aki elkísérte Télémachoszt Spártába Meneláoszhoz. A *Peisizisztratosz* nevet a történelem is számon tartja; egy másik Peisizisztratosz volt az idősámitásunk előtti VI. században Athén városának a zsarnoka. Ez a történeti Peisizisztratosz a mondában szereplő Peisizisztratoszra vezette vissza származását.

Peleusz a műrmidónok királya, felesége Theisz istennő, fia pedig Akhilleusz.

Pélsion magas, erdős hegy Thesszáliában, Péleusz hazájában.

Peloposz Agamemnon és Menelóosz király öse; tőle kapta nevét a Peloponnészosz („Peloposz szigete”) félsziget.

Pénélope é Odüsszeusz hűséges felesége.

Pergamon Trója, vagy más néven: Ilión fellegvára.

Perszejóné a halottak birodalmának, az alvilágnak az istennője.

Pleurón Kalitónnal szomszédos közép-görögországi város; lásd a „Kalitóni vadászát” o. elbeszélést.

Polüdamász trójai harcos, Hektór bölcs tanácsadója.

Polüksesz a Priamosz trójai király leánya; a későbbi monda szerint őt ajánlották föl Menelóosz királynak kárpótásként az elrabolt Helena helyett, majd Akhilleusz jegyese lett.

Polüfémosz annak az egyszerű óriásnak (Küklopszoknak) a neve, akit megvaktított Odüsszeusz.

Polüktór Hermész isten, amikor elvezeti Priamosz királyt Akhilleusz sátrához, a „gazdag műtrágya” jelentésű Polüktór fiának mondja magát. A *Polüktór* név maga is „gazdagot” jelent — olyan ember neve, aki sokat szerzett. Érdemes, hogy az isten-monda, a mitológia szerint Hermész isten adja az embereknek a gazdagságot. Amikor tehát Hermész Polüktór fiának mondja magát, úgy leplezi el kitévét, hogy a görög olvasó mégis lássa: tulajdonképpen nem is hazudott, hiszen a görög ember nevezheti Hermészt *Polüktór*nak is.

Poszeidón a tenger istene, aki háromágú szigonyával néha megrázza a földet, mert a föld régi elképzelés szerint egy tengeren úszó hatalmas korong. Ezért jelölje Poszeidónnak: a *földördő*. Néha Homérosz *sótkhajá* istennek is nevezi. — A *Poszeidón* név azt mutatja, hogy még régebben ez az isten nem a tenger istene volt, mert *Poszeidón* tulajdonképpen annyit jelent: a *föld férje*. Poszeidón szent állata a ló. Elbeszéléseink szerint Poszeidón fölváltva hol a tengerben, hol az Oltimposz hegyén lakik. Ő az apja annak az egyszerű óriásnak is, akit Odüsszeusz megvakt.

Priamosz az ostromlott Trója ősz királya, Párisz és Hektór apja.

Proitosz az a régi görög király, aki meg akarta öletni Bellerofónt és ezért Lükiaiba küldte.

Próteusz az alakját mindig változtató tengeri isten, az „igazságvá tengeri vén”; egyik elbeszélésünkben: a főka-isten.

Prótesztilóosz az a görög harcos, aki elsőnek lépett a trójai földre és mindjárt hősi halált is halt. Felesége Láodameja. — Később egyik elbeszélésünkben az ő hajóját gyújtja föl a trójai Hektór.

Pólóosz Neesztór hazája a Peloponnészosz félszigeten.

Schliemann *Hennrik* német régész. Trója romjainak felkutatója.

Sparta Menelóosz király hazája a Peloponnészosz félszigeten. — A történelemről ismert későbbi görög (dór) Spárta nem olyan, amilyennek Menelóosz király hazáját az Odüsszejából ismerjük. A későbbi Spárta az ún. dór vá-

rosz után alakult ki. Dornak nevezték azt a görög törzset, amely legutoljára foglalta el a történelemből ismert helyét a Balkán félszigeten.

Szárpédón a trójaiak szövetségese a kisázsiai Lükiaiból. Szárpédón magának a legfőbb istennek, Zeusznek földi, halandó fia. Patroklosz öle meg, Zeusz isten pedig nem menthette meg kedves fiát a haláltól.

Szimón az a ravasz görög, aki Odüsszeusz tervét szerint bevitte csalóval a falovat a trójai várba.

Szírénék a mese szerint tengeri istennők, akik dalokkal elbűvölik a közelmbe vetődő hajókat.

Sziszüfosz a trójai Glaukosz egyik öse; a *Sziszüfosz* név „igen bölcses” jelent. Halála után azzal bűnhődött, hogy igen nehez és hibaváló, sziszüfoszi munkát kellett végeznie. Egy hatalmas sziklát görgetett egy mőredék hegy csúcsa felé, ahonnan a szikla mindig visszacsúszott.

Szkamandrosz kettős forrású trójai folyó, egyszersz mind halhatatlan isten. *Szkállia* (kutyá) ugató tengeri szörnyeteg.

Szürüksz a monda szerint az alvilág hideg folyója.

Szürrié mész sziget messze nyugaton, túl a „Füriek országán”, ott, ahol a *talentu* m szörnyeték; egy talantum a későbbi korban kb. 27 kg volt.

Ezt a görög szót ma is használjuk, egy újtestamentumi példázat nyomán, „tehetőség” értelemben.

Tartarosz a halottak birodalmának, a ködös alvilágnak egyik neve.

Tauroszok az a nép, ahová Artemisz istennő Agamemnon leányát, Ifigeneját elvitte.

Tierrésziasz egy régi híres jós, akit Odüsszeusz fölkeres az alvilágban.

Téliemakhosz Odüsszeusz fia. — Téliemakhoszról itt regényt egy híres francia író, *Fénelon* (1651—1715). Ennek a regénynek orosz fordításán tanult meg Schliemann oroszul. Fénelon regénye ugyanazokat az elbeszéléseket dolgozza föl, amelyeket röviden ebben a kötetben is megtalálhatunk.

Tenedosz sziget a tengeren, nem messze Trójától.

Thémisz a törvény és rend istennője.

Thetisz az ezüstlábú tengeri istennő, Akhilleusz édesanyja.

Thiákai az ókori Ithaka mai neve.

Thrák Kisázsiaiban és a Balkán félszigetnek Ázsiához közel eső területén élő nem-görög (azaz mint a görögök mondták: *barbár*) nép.

Thrinakié Thrinakiét Szicíliaval azonosították.

Thámbrá Trójával szomszédos kisázsiai város. Híres volt a thümbrai Apollón szentélye.

Tripusosz háromláb, vagy háromlábú ist, amelyben vizet melegítették, forralták.

Trója kisázsiai város, közel a Hellszponközhoz; lakói a trójaiak, vagy trósok.

Tródeusz Diodémész görög hős apja.

Tródeusz Helenának, Menelaosz feleségének, és Klitaimésztjának, Agamemnón feleségének az apja.

urna latin szó, „korsó” vagy „vödör” jelent. Urának hívták az ókorban azt az edényt is, amelyben az elégetett halott harnvait tartották.

zefir nyhe tavaszi szél.

Zeusz a görögök legfőbb istene. A *Zeusz* név azonos a latin *dies* („nap”, „nappal”) szóval. Ebből is láthatjuk, hogy Zeusz eredetileg a fénynek, a nappali világosságnak volt az istene. — Zeusz leggyakoribb jelzője Homérosznál: a *paizakartó* vagy *paizosz Zeusz atya*. Ő az istenek és emberek atya, a *fellegyűjtő* és *villámzó isten*. Az isten-monda (mitológia) szerint testvére Poszeidón és Hádész, felesége pedig Héra.